

Læringsstrategier på ungdomstrinnet

Veileder Mette Bunting

På ungdomstrinnet er det så travelt. Vi har eksamen og karakterer, vi har strengere faglige krav og flere utfordringer enn på barnetrinnet. Vil ikke det å gi oppmerksomhet til læringsstrategier kun bli en forstyrrende faktor som tar opp enda mer tid fra det faglige innholdet?

Slike og lignende kommentarer er vanlige å høre når en vil rette ungdomsskolelæreres oppmerksomhet mot verdien av læringsstrategier. Kanskje disse uttalelsene kommer fordi det ikke finnes en god nok felles forståelse for hva som ligger i begrepet læringsstrategier, og at man ikke i tilstrekkelig grad har sett den positive sammenhengen mellom strategiske ferdigheter og læringsutbytte.

I denne artikkelen vil jeg presentere noen erfaringer fra tre års systematisk satsing på læringsstrategier i Skien kommune gjennom MILL-programmet: Mange Intelligenser – Læringsstiler-Læringsstrategier (mer om MILL-prosjektet i avslutningsartikkelen *Fordi flere kan lære mer*). Begrepet læringsstrategier forklares i prosjektet som *framgangsmåter elevene bruker for å organisere sin egen læring. Det er strategier for å planlegge, gjennomføre og vurdere eget arbeid for å nå læringsmål. Det innebærer også refleksjon over nyervervet kunnskap og anvendelse av den i nye situasjoner* (jf. Kunnskapsløftet).

Tilbakemeldinger, erfaringer og observasjoner fra våre ungdomskoler er tydelige på at *arbeidet med læringsstrategier* selvfølgelig også er noe for ungdomstrinnet. De kan fungere som nyttige og viktige redskap i alle fag fordi:

Læringsstrategier...

- er lette å ta i bruk
- kan brukes i alle fag og kombineres med andre metoder

- gjør at elevene lærer å bli effektive lesere
- gir god og tydelig struktur i læringsprosessen
- gjør elevene mer bevisste på hvordan de lærer
- kan brukes i grupper og individuelt

Konkrete erfaringer fra bruk av læringsstrategier blant annet i arbeidsplaner og i evaluering av eget arbeid vil bli presentert i artikkelen. I tillegg vil det bli gitt noen eksempler på hvordan strategier er brukt i ulike fag.

LÆRINGSSTRATEGIER OG ARBEIDSPLANER

Bruk av arbeidsplan er vanlig i Skien. Erfaringer fra forsøk med studietid, fleksitid og selvstendig arbeid har spesielt tydeliggjort betydningen av å lage planer med klare mål. Mange lærere begynte tidlig å knytte innholdet i arbeidsplanen opp mot målene i læreplanen. Likevel ble disse målene veldig generelle, og mange elever hadde problemer med å forstå dem og/eller med å bruke dem aktivt i læringsprosessen.

MILL-programmets fokus på læringsstrategier har ført til økt oppmerksomhet på læringsmålene i elevenes arbeidsplaner, men det er vanskelig å lage tydelige og gode mål. Det var ikke uvanlig at elevenes arbeidsplaner inneholdt formuleringer som: ”vite noe om”..., ”lese om....”, ”forstå....”. Problemet med slike mål er at de ikke sier noe om hvordan elevene skal redegjøre for det de har lært. Som en erfaren rektor sa: *”Det er ingen forpliktelse i slike mål. Hva betyr det egentlig å vite? Hvordan kan*

eleven avgjøre når han/hun vet noe?"

Utfordringen er følgelig å lage mål som inneholder aktive verb. Slik blir det lettere for elevene å tydeliggjøre for seg selv og andre hva de har lært. Når målene på arbeidsplanen inneholder verb som "beskrive", "presentere", "drøfte", "analysere" osv., vet elevene at de først må lære det faglige innholdet for deretter å uttrykke /vise det de har lært.

FRA LÆREPLAN TIL ARBEIDSPLAN: ARBEIDSMÅL

I LK 06 finner vi følgende kompetansemål (geografi for 10.årstrinn):

"Mål for opplæringen er at elevene skal kunne:

- lokalisere og dokumentere oversikt over geografiske hovedtrekk i verden og sammenligne forskjellige land og regioner.

Slik målet er formulert, kan det være problematisk for elevene å avgjøre hva som forventes av dem. Hva betyr det for eksempel å ha "oversikt"? For å tydeliggjøre forventningene laget læreren⁸ mer spesifikke mål. De er tydelige, forventningene er klart uttalt, og elevene vet hva de kan gjøre for å vise at de har nådd målene:

Etter at vi har arbeidet med tema Europa, skal du kunne:

1. forklare hvilke regioner Europa kan deles inn i
2. beskrive typiske trekk for hver region og lage en enkel skisse som viser regionene
3. navngi minst 2/3 av landene med tilhørende hovedstad
4. gjøre rede for geografiske hovedtrekk for den regionen du har fordypet deg i

Målmatrise

Mål	Kan	Kan nesten	Kan ikke
1 forklare hvilke regioner Europa kan deles inn i			
2 beskrive typiske trekk for hver region og lage en enkel skisse som viser regionene			
3 navngi minst 2/3 av landene med tilhørende hovedstad			
4 gjøre rede for geografiske hovedtrekk for den regionen du har fordypet deg i			
5 definere og utdype begrepene: "kulturlandskap", "stat", "land", "geografiske hovedtrekk" og "lokalisering"			

5. definere og utdype begrepene: "kulturlandskap", "stat", "land", "geografiske hovedtrekk" og "lokalisering"

Ved bevisst bruk av verb i målformuleringene kan man tilpasse arbeidsplanen mer til den enkelte elev. Å gjenkjenne, beskrive, fortelle, si noe om krever noe annet enn for eksempel analysere eller sammenligne. Slik kan vi differensiere. Elevene arbeider med det samme, men de møter ulike krav både til forståelse og til presentasjon. I engelsk kan noen ha som mål å gjenkjenne et grammatisk element, en del skal kunne forklare det, mens andre igjen skal kunne analysere og sammenligne med andre grammatiske elementer. Det faglige fokuset er likt i disse målene, men de ulike verbene differensierer målene slik at de blir bedre tilpasset hver enkelt elev.

At læreren må være tydelig ved utformingen av elevenes læringsmål, er velkjent. Men det er også viktig at elevene er bevisste hensikten og målet ved tilegnelsen av kunnskap. De må ha mål for egen læring, og i løpet av læreprosessen må de kontinuerlig vurdere egen måloppnåelse. Det kan de gjøre ved å stille seg spørsmål som: *Hva er temaet? Hva er det viktig at jeg lærer meg i denne teksten? Hva skal jeg lære av dette foredraget? Hva er det jeg kommer til å lære på denne ekskursjonen? På hvilken måte skal jeg dokumentere det jeg har lært?* Slik kan de gradvis utvikle metakognitiv innsikt, lære å reflektere over hvordan de lærer, hvordan innsatsen har vært, hvilke valg de tok og hva valgene resulterte i. På den måten er læringsstrategiene en hjelp til å dokumentere eget læringsarbeid.

⁸ Fra et opplegg laget i samarbeid med Lene Heibø Knudsen, Skien kommune

Målskjema brukt til vurdering

Både på barne- og på ungdomstrinnet har vi benyttet målskjema som støtte når elevene skal lære å vurdere egen måloppnåelse: Målene fra eksempelet ovenfor er brukt for å vise hvordan slike skjema kan fylles ut.

Målskjema brukt til refleksjon

Vi har også sett hvor viktig det er å skape rom for å reflektere over selve læringsprosessen, og at elevene lærer å stille seg selv spørsmål som: *Var jeg bevisst læringsmålene? Hvordan var arbeidsinnsatsen, utsatte jeg arbeid for lenge? Hva kunne jeg ha gjort annerledes? Hvilke strategier brukte jeg, og hvordan var de til hjelp?*

Lærere erfarer at det å sette opp startord kan hjelpe elevene i gang med refleksjon. Her er ett eksempel:

Jeg er fornøyd med arbeidsinnsatsen min fordi jeg
Jeg ser jeg kunne gjort disse tingene bedre
Derfor vil jeg gjøre dette neste gang:

BRUK AV STRATEGIER I FAGLIG ARBEID

Gjennom konkrete eksempler fra ulike fag og på ulike trinn beskrives hverdager hvor læringsstrategier er en naturlig del av undervisningen og en integrert del i elevenes læring. Elever på ungdomstrinnet har en alder som tilsier at de kan være mer bevisste og er aktive i å velge læringsstrategier i prosessen. Derfor er det viktig at ungdomsskoleelevene lærer mange og ulike strategier, så de faktisk kan klare å gjøre egne gode valg som styrker læringsutbyttet.

ROLLESKRIVING⁹: ENGELSK

Mål: Produsere en tekst med innlevelse

Matrisen nederst på siden viser hvilke hensyn elevene må ta når de skal skrive. Den er utarbeidet sammen med elevene før de gikk i gang med skrivearbeidet.

Theme: Australia	Role (You are..)	Author (You are writing to..)	Form (= sjanger)	Topic (What your text must contain)
Choice 1	A great white shark	Scuba divers and tourists in the area	Personal letter	Warn them and explain why they should watch out for you.
Choice 2	The Sydney Opera House	People who are fond of music and/or architecture	Formal letter	Convince them to come and visit you.
Choice 3	A British convict shipped off to Australia in 1788	Your family back home	Personal letter	Boast about your new life in this new country.
Choice 4	A kiwi (fruit)	All school children	An article in the school newspaper.	Make them want to eat you! Explain why you are a healthful little thing. You must also say something about your nutritional value and that looks deceive.

⁹ Mer om rolleskriving kan en finne i boka "Lære å Lære", Santa og Engen 1996

Rolleskriving kan bidra til å gjøre elevene mer bevisste om hvem de skriver til, hva de skriver om, hvilken sjanger de skriver i og hvem de er som forfatter. Ofte skriver elevene kun til lærer, og har ingen bevissthet rundt disse elementene. Ved å skrive en kort tekst må elevene uttrykke

det de har lært. Denne strategien kan brukes i alle fag og møter også de nye kravene for skriftliggjøring i alle fag. Her er et eksempel fra engelskundervisningen på 10. trinn som Selma har skrevet:

To scuba divers and tourists in the area,

Hi, I'm the great white shark who usually lives in the ocean. I'm a creature alive today who has saved millions of years of evolution without change, without passion and without logic. I live to kill! I'm a mindless eating machine, I will attack anything. I'm like a devil God himself created.

Blood is something I drink and flesh is something I eat. If I ever see you near me or if I sense your blood I will break your body in two pieces and if you're lucky, I'll take a bite, with my sharp razor teeth.

I'm not a creature you want to bump into. I'm ten times bigger than you and a hundred times stronger than you. I'll give you lot a piece of good advice - never get near me and if you do, swim for your life.

Good bye, hope I'll see you soon,
From the great white shark



Oppgavetype	Oppgave	Presentasjon	
Individuelt	"Ta sjansen." – Er du enig eller uenig i påstandene?	Vis arket til lærer.	
Påstand		Enig	Uenig
Netthinna ligger bakerst i øyet			
Netthinna består av noen få sanseceller som fanger opp lysstrålene			
Tapper og staver er de to typene sanseceller vi har i netthinna			
Stavene ligger konsentrert rundt et bestemt punkt på netthinna kalt "den gule flekken"			
Det finnes sanseceller i det punktet som kalles "den blinde flekken"			
Netthinna har tre typer tapper som er knyttet til hver sine farger			
Den ene tappen er mest følsom overfor lilla/fiolett lys			
Den mest vanlige formen for nedsatt fargesyn er rødgrønn-fargeblindhet			

"TA SJANSEN": NATURFAG

"Ta sjansen" er en læringsstrategi som brukes for å hente fram det elevene allerede kan, sette fokus på det som det er viktig å kunne (mål) og ikke minst motivere til læring. Brukes som en introduksjon.

Mål: Du skal kunne forklare hvordan øyet vårt skiller fargene fra hverandre.

Instruksjon til elevene:

Når du er ferdig med avkryssinga, se om du kan finne de korrekte svarene. Dem finner du ved å lese s. 135–136 i naturfagboka. Arket skal leveres til lærer som presentasjon.

Antall riktige: _____

I RINGEN: NORSK

Dette er en enkel oppsummering og bevisstgjøringsoppgave. I tillegg forsterkes elevenes kunnskap ved å høre på hva andre sier.

Aktiviteten tar kun noen få minutter og er enkel å organisere. Dersom elevene er usikre, kan man begynne i små grupper først.

Mål: Oppsummering av arbeidet med forfatteren Cora Sandel. Lære en ny læringsstrategi, *I ringen*.

Etter at dere er ferdige med å jobbe med Cora Sandel, står alle i en stor ring i klasserommet. En av gangen trår inn i ringen for å si en ting som man har lært om Cora Sandel og Albertebøkene. Den som går inn, sier altså en setning og går deretter tilbake til den gamle plassen. Deretter skal neste mann til pers. Slik fortsetter dere til alle har sagt noe.

PLANLEGGING AV ET LÆRINGSFORLØP

Arbeidet med læringsstrategier bør settes i sammenheng med hele læringsforløpet uansett hvilket trinn man arbeider på. *Hva gjør vi lærere for å forberede elevene på det de skal lære? Har vi satt opp klare og tilpassede nok mål? Har vi hentet fram det elevene kan om emnet på forhånd? Er elevene aktive? Hva gjør eleven for å bearbeide informasjon? Hvordan bruker de erfaringene til læringsprosesser senere?* Det er utfordrende å skulle huske på å tilrettelegge for alle elementene i læringsprosessen. Det krever god planlegging og struktur fra lærerens side. Vi har hentet inspirasjon fra *Lære å lære* (Santa og Engen 1996). Skjemaene er tilpasset vår skole og arbeidsmåtene våre.

Eksempelet nedenfor er hentet fra 8. trinn, temaet "Europa". Læreren har planlagt og utformet skjemaet. Det er selvfølgelig et mål å få elevene med å utforme skjemaene.

DIDAKTISKE PRINSIPPER

Elevenes læringsmål

Mål for elevenes læring er å kunne forklare, beskrive, navngi, definere og gjøre rede for forhold ved Europas geografi. Disse er allerede beskrevet under punktet "Fra læreplan til arbeidsplan: Arbeidsmål" i denne artikkelen.

Læremidler

For å arbeide med dette emnet skal elevene benytte seg av læreboka, læringsstrategier og opplegg med VAKT (visuelle, auditive, kinestetiske og taktile oppgaver).

Læringsstrategier

Elevene skal arbeide med allerede innlærte strategier for å tilegne seg kunnskap om Europa. De trenger strategier som omfatter hele prosjektet, og strategier for deler av prosjektet, f. eks. lesing av fagteksten, notere fakta, definere nye ord osv. De må selv velge hvilke strategier de benytter seg av for å nå de definerte kunnskapsmålene for dette temaområdet. Noen elever trenger fortsatt hjelp til å bruke strategier, og lærer veileder (modellerer) etter behov.

Evaluering

Hvis målene er tydelige og konkrete, er det lett både for lærer og for eleven selv å evaluere arbeid og kunnskapen arbeidet har resultert i. En kan følge prosessen fra elevenes kunnskapsmål, hvordan de har arbeidet for å nå dem og hva de til slutt har lært. Læreren kan vurdere både prosess og produkt. Når læringsstrategiene er innlært og forstått, har elevene metakognitive ferdigheter; de kan styre sin egen læreprosess, vurdere eget arbeid og eget læringsutbytte. Da har de bedre muligheter til å ta til seg fagstoffet.

Det er denne kompetansen vi vil at våre ungdomsskoleelever skal ta med seg og bruke ellers i livet.

Refleksjon: Lærerenes rolle i læringsforløpet?

Å få integrert læringsstrategier gjennom hele læringsprosessen fra begynnelse til slutt krever en lærer som både kan modellere og veilede og som gir elevene mange anledninger til å ta dem i bruk. Vi bruker varianter av sjekklisten nedenfor for å kontrollere vårt eget arbeid.

AVSLUTNINGSVIS

Læringsstrategier definert som framgangsmåter elevene kan bruke for å målrette, planlegge, strukturere og vurdere eget arbeid, framstår som en selvfølgelig del av arbeidet på ungdomstrinnet. Det er verktøy for læring. Men, som bruk av alt annet verktøy må framgangsmåter også læres. Det kan ta tid, og som nevnt innledningsvis oppleves tid som et knapphetsgode på ungdomstrinnet. Vår erfaring er likevel at systematisk satsing på læringsstrategier er nyttig.

Prinsipper og nøkkelementer	Aktuelle sjekkpunkter:	Ja, spesifiser	Noe, spesifiser	Nei
Bakgrunnskunnskap	Ga jeg elevene mulighet til å hente fram egen bakgrunnskunnskap før lesing? Jobbet jeg med viktige begreper? Forfatterens håndverk?	Presentasjon av typiske bilder fra Europa Elevene tar ned bilder fra nettet		
Klare mål	Gjorde jeg det klart for elevene hva de skulle gjøre og hva jeg forventet de skulle lære?	Ja, målene ble tydelig gjennomgått Tatt opp underveis og på slutten		
Aktive elever	Var elevene aktive? Hvordan? Hvordan tilrettela jeg for forskjellige aktiviteter? Skrev de noe om hva de lærte eller hvordan de lærte?	VAKT-opplegget gjorde dem aktive, brukeren av strategiene, alene eller i grupper	Personlige oppsummeringer etter rolleskriving	
Bearbeiding av informasjon	Bearbeidet og organiserte elevene lærestoffet på forskjellige måter?	Elevene kunne velge noen strategier fritt, og noen var obligatoriske		
Metakognisjon	Hadde elevene mulighet til å reflektere over hvordan de lærte og det de lærte?	Kan/Kan ikke-skjema, logg og "i ringen"-øvelse		
Modellering	Modellerte jeg forskjellige strategier og tilnæringsmåter som elevene kunne ta utgangspunkt i?	Gjennomgikk styrkenotat (se Santa og Engen 1996) for alle		

Referanser:

- Allen, J. (1999). *Words, Words, Words. Teaching Vocabulary in grades 4–12*. Stenhouse Publisher
- Allen, J. (2000). *The Yellow Bricks Roads*. Stenhouse Publisher
- Bråthen, I. red. (2002). *LÆRING. I sosialt, kognitivt og sosial-kognitivt perspektiv*. Oslo: Cappelen Akademiske forlag
- Santa, C. M. og L. Engen (1996). *Lære å Lære*. Stavanger: Stiftelsen Dysleksiforeningen
- Santa, C. M., L. Havens & B. J. Valdes (2004). *Project Criss. Creating Independence through Student-owned Strategies*. Dubuque: Kendall/Publishing Company
- Utdannings- og forskningsdepartementet (2005). *Kunnskapsløftet. Læreplaner for gjennomgående fag i grunnskolen og videregående opplæring. Midlertidig utgave – september 05*. Oslo: Utdanningsdirektoratet

LÆRE